

Humanizem in renesančna književnost

Humanizem

Je kulturno-idejna smer od 14. Do 16. st. V ospredje postavlja človeka. Znova mu odpre oči za lepoto Antike in narave. Lastnosti:

- **Antropocentrizem** (človek je središče vsega)
- **Individualizem** (pomemben je posameznik)
- **Senzualizem** (poudarjanje čutnega doživetja in doživljanja okolja in človekovega telesa)
- **Eseteicizem** (poudarjanje človekove lepote)
- **Neopaganizem** (obujanje antike)
- **Empirizem** (vse so hoteli znanstveno dokazati)

Pomembni ljudje:

- **Erazem Rotterndaski** (Hvalnica norosti)
- **Thomas More** (Utopija)
- **Michelangelo** (Davidov kip)
- **Machiavelli**
- **Boccaccio**

To gibanje je bilo razširjeno v Italiji, Španiji, Franciji, Angliji, Poljski, na Dubrovniku, Nizozemskem in v Nemčiji.

Renesansa

Pomeni prerod. Gre za splošno umetnostno smer v zahodni Evropi od 14. Do 16. st. Nanjo vplivata humanizem, delno pa tudi antika in srednji vek. V tem času so se začela razvijati bogata mesta (Rim, Benetke, Firenze). V tem času so začeli uvajati tudi nov razvodni sistem – **manufaktura**. Razvijati so se začele nove panoge, pojavi se nov družbeni razred – delavski razred, začnejo uporabljati denar, zaostrijo pa se tudi odnosi med fevdalci in kmeti zaradi tega sledijo kmečki upori. V tem se pojavijo tudi številni izumi in odkritja:

- **Guttenberg** – tisk
- Kompas, peščena ura, papir
- **Kolumb** – Amerika

Na znanstvenem področju je pomemben predvsem Nikolaj Kopernik (Heleocentrični sistem – planeti se vrtijo okoli sonca) njegovo delo pa nadaljuje tudi Giardano Bruno in Galileo Galilei. Pojavi se tudi

miselnost, zelo se razvije arhitektura, slikarstvo razcveti, rodi pa se tudi moderna holtikultura.

Predstavniki na tem področju:

- **Leonardo da Vinci** – slikar
- **Michelangelo** – slikar

Človek v tem obdobju postane sam sebi najvišja vrednota. Ceniti začnejo svobodni razum, človekovo individualnost, vrednost moči in oblasti, spoštujejo naravo in harmonijo sveta, zato ideal postane tudi harmonični človek, ki je telesno in duševno razvit, močan in svoboden (zdrav duh v zdravem telesu).

Renesanso delimo na tri obdobja:

- **Zgodnja renesansa** (14. – 15. st.)
- **Visoka renesansa** (1500 – 1550)
- **Pozna renesansa** (2. Polovica 16. st.)

Renesansa razvije vse tri literarne zvrsti:

- **Lirika** - razvije se sonet, F. Petrarca
- **Dramatika** – tragedija in komedija, Shakespeare
- **Epika** – epi, romani (Don Kihot – Cervantes), novele (Novela o sokolu – Boccaccio)

Sonet št. 61

Pesem je lirsko-pesniška oblika je **sonet**. Petrarca ga je napisal, ko je odšel na daljšo potovanje (med letoma 1327 in 1329)

Vsebinsko pesem spominja na pismo, izpoved. Tema(tika) je **ljubezenska**. Lirski subjekt je pesnik sam, zato je pesem **osebnoizpovedna**. Prevladajoči **motiv** je čaščenje ljubezni.

Pesem ima pozitivno vsebino, saj je ilirski subjekt srečen – je zaljubljen in povečuje vse, kar ga spominja na prvo srečanje z Lauro. Prebujanje narave primerja s svojim notranjim prebujanjem, hkrati pa enači tudi ljubezen in poezijo, saj z Lauro ustvari pesniški ideal.

Laura de Noves (por. De Sade), svoj pesniški ideal, je Petrarca prvič srečal 6. aprila 1327, na veliki petek, v cerkvi

Pesnik opeva prostor, kjer je prvič srečal svojo ljubljeno: občutek zaljubljenosti, sreče... hrpeni in jo kliče; opeva pesmi, ki povečujejo dekletovo lepoto.

Jezikovno-slogovne značilnosti (pesniška sredstva):

- Poosebitev (*misel se je oklenila*)
- Okrasni pridevniki (*blažen mesec, sladki vzdih, blažen lok...*)
- Anafora (*in blažen... in blažen...*) in andiploza (*le nje, le nje*)
- Metonimija (*dvoje lepih oči*)
- Stopnjevanje
- Brezvezje/asidenton (*blažen mesec, leta, kje*)

Celotna pesem je **metonomija**.

Verz je peterostopični jamb:

O blažen bodi čas pomladnih dni.

U-/U-/U-/U-/U-

Rima je prestopna (abab) in svobodna.

Petrarcevo najpomembnejše delo je zbirka 367 pesmi, večinoma sonetov – Canzaniere, v katerem večinoma opeva ljubezen do Laure. Pesmi so izpovedne, zaradi globoke ljubezni se lirski subjekt ne more podrežati moralnim in verskim predsodkom.

Petrarkizem

Gre za posnemanje Petrarce, predvsem ljubezensko poezijo v obliki soneta. Z motivi, metaforami in slogom je Petrarca vplival na kasnejše pesnike – vse do obdobja romantike (pri nas na Prešerna).

Sonet je pesniška oblika francosko-italjanskega izvora (13. st. na Siciliji). Prvi mojstri so Petrarca, Dante, Michelangelo, Shakespeare. Sestavljena je iz štirih kitic (2 kvartini in 2 tercini), verz je jambski enesterec. V kvartinah je ponavadi oklepajoča rima (abba), v tercinah pa različna. Po vsebini je sonet dvodelen: prvi del napove neko misel, temo, drugi del jo izpelje, prvi razvije vprašanje, drugi odgovor... Soneti se lahko povezujejo tudi v cikle.

Petrarca v svojih pesmih uporablja predvsem dva motiva:

- Občudovanje lepote in krepkosti ljubljenega dekleta
- Neuslišana ljubezen in obup zaradi njene nedostopnosti

(Petrarkizmi so jezikovno-slogovne značilnosti, ki so jih tisti, ki so se zgledovali po Petrarci prevzeli po njem (Prešeren))

Renesančna dramatika

Renesančno gledališče

- Okrogle, šest, osemkotne
- Igrajo + vstopajo = moški
- Zgrajeni na prostem

Antično gledališče

- Polkrožno
- Igrajo + vstopajo = moški
- Zgrajeno ob pobočju

Romeo in Julija

Na začetku tragedije je takoj predstavljen spor med uglednima družinama. V Veroni na trgu se najprej začnejo boriti Capuletovi in Montegovi služabniki. Takoj za tem se v spopad vmešata še Montegov nečak, Benvolio, ki hoče boj končati in pa nečak grofice Capuletove, Tybalt, ki ga izzove na dvoboj. Spopad na koncu pred začetkom večje bitke le zaustavi knez. Benvolio pove Montegu vse, kar je videl na trgu in mu razloži, kaj je vzrok spora. Capulet pripravlja zabavo in svojemu služabniku naroči naj povabi vse goste s seznama. Po poti se ustavi pri Romeu in Benvoliu in ju poprosi, če mu prebereta spisek, saj je sam nepismen. Romeo prebere list in ugotovi, da bo na zabavi tudi njegovo sanjsko dekle Rozalina. Z Benvolijem se dogovorita, da bosta na skrivaj odšla na zabavo. Romeo na zabavi zagleda prikupno dekle, Julijo. Pred odhodom izve še, da je ona hči starega Capuleta, člana sovražne družine.

Po zabavi Romeo zapusti svoje prijatelje in se pretihotapi k Juliji. Pride pod njen balkon in ji izpove, kaj čuti do nje in ji priseže večno ljubezen. Skleneta, da se bosta že naslednji dan skrivno. Naslednji dan odide Romeo k bratu Lorenzu in mu pove, da se želi poročiti z Julijo. Potem, ko se dogovorijo za čas in kraj poroke, se Romeo in Julija odpravita k bratu Lorenzu, da bi ju poročil.

Mercutio in Benvolio iz Montegove družine na trgu srečata Tybalta. Začnejo se prepirati, nato pa pristopi vmes še Romeo in skuša pomiriti nastali spor. Tedaj pa Tybalt smrtno rani Mecutia, Romeo takoj maščuje svojega prijatelja in se spopade z Tybaltom. V boju Romeo ubije nasprotnika. Benvolio knezu razloži ves dogodek, ta pa sklene izgnati Romea iz Verone. Capulet se v tem času že dogovarja z Parisom o poroki med njim in Julijo. Julija se izogiba poroki tako ter pravi, da še ni povsem pripravljena na to. To njenega očeta zelo razjezi in ji zagrozi, da bo morala zapustiti hišo, če se ne misli poročiti.

Paris nato Juliji pove, da se namerava v četrtek poročiti z njo. Po Parisovem odhodu Lorenzo izroči Juliji strup, ki naredi človeka mrtvega in deluje dvainštirideset ur. Lorenzo pa nato hitro odhiti svoji slugi in mu naroči, naj to hitro pove Romeu. Pri Capuletovih se medtem že pripravljajo za poroko. Ko je Julija končno sama, vzame na plan svoj strup in se navidezno usmrti. Zjutraj naroči Capulet dojitlji, naj zbudi Julijo za poroko, ta čez nekaj časa prestrašena opazi, da je Julija mrtva.

Romeov služabnik Baltazar pride k svojemu gospodarju v Mantovo. Romeo ga vpraša kako je kaj Julijo. Ta pa se najprej obotavlja, vendar mu nazadnje vseeno pove da so jo pred kratkim pokopali. Romeo hitro odide k lekarnarju in si kupi smrtni strup. Tedaj se brat Janez vrne k Lorenzu in mu pove, da ni mogel izročiti novice Romeu. Takrat pa se brat Lorenzo hitro odpravi na pokopališče, da pride pred Romeom in mu pove za načrt. Na pokopališču pa sta takrat že Paris in sluga, Paris naroči slugi naj pazi pred vrati, da slučajno ne pride kdo v grobnico. Ko se Paris namerava ubiti, pride Romeo z Baltazarjem in Romeo naroči svoji slugi naj počaka zunaj. Romeo prepozna Parisa in vname se boj, v katerem Romeo ubije Parisa. Kasneje Romeo spiše svoj strup in še sam umre. Tedaj pa prispe še brat Lorenz in z zunaj čakajočim Baltazarjem vstopita v grobnico. Ko prideta na pokopališče, zagledata trupli in Julijo, ki se prebujata. Po tem, ko zagleda truplo se sama zabode z Romeovim bodalom. V grobnici se čez čas zberejo Montegovi, Capuletovi, knez Baltazar in Lorenzo. Vsi so zmedeni ob pogledu na strašni pokol v grobnici.

Capulet in Monteg si naposled žalostno podata roke in skleneta prijateljstvo, saj se ob tragičnem dogodku spreobrneta. Skupaj skleneta, da bosta njunima otrokoma, Romeu in Juliji postavila iz zlata narejen spomenik.

Renesančno pripovedništvo

Novela je v renesansi postala oznaka za posebno književno vrsto krajše pripovedne proze, brez epske širine, z enim dogodkom, do katerega pride po kratkem zapletu, iz njega pa logično izhaja nepričakovan razplet. Novela ima torej dramsko zgradbo. V novelah nastopa malo književnih oseb, slog je jedrnat in dramatičen, sklep ima poanto. Od romantike najprej jo čedalje bolj nadomešča kratka zgodba.

Giovanni Boccaccio je bil pripovednik in razgledan humorist. Uporabil je snovi iz antike, latinske književne tradicije (Ovidija in Apuleja), arabsko-perzijskih pripovedi, srednjega veka (iz zbirk fabliaujev in eksemplov za prielige) in iz sodobnih dogodkov. Rodil se je leta 1313 kot nezakonski sin bogatega trgovca in francoske matere, študiral je v Neaplju, najprej trgovstvo, nato pravo, ukvarjal pa se je s humorističnimi študijami. Zbirka novel **Dekameron** je napisal leta 1353 in velja za eno njegovih najpomembnejših del. Leta 1375 je v Certaldu umrl.

Dekameron pomeni zgodbe 10 dni. Boccaccio je množico zgodb povezal z okvirno zgodbo in vanjo vstavil kratke pripovedi. Okvirna zgodba je kuga v Firencah 1348, pred katero so 3 moški in 7 žensk zbežali v podeželsko vilo blizu mesta, kjer so si s pripovedovanjem zgodb krajšali čas.

Novela o sokolu

Novelo pripoveduje Fiammetta, ki peti dan predseduje kot "kraljica" družbi desetih pripovedovalcev Dekameronu. Najprej je povedala, da je človek po imenu Copp di Borghese Domenichi zelo znamenit in ugleden in da se je večkrat pogovarjal s sosedi in jim pripovedoval zgodbe. Najrajši je pripovedoval zgodbo o mladem plemenitašu Federigu, ki se je zaljubil v poročeno, plemenito žensko Giovanni. Da bi si pridobil njeno ljubezen, se je udeleževal viteških iger in prirejal slavnosti ter trosil darove. S takšnim razsipavanjem imetja mu je bogastvo hitro skopnelo, pa še Giovanna se zanj ni zmenila. Vse, kar mu je ostalo, je bil sokol, eden najboljših na svetu, in majhno posestvo, kamor se je preselil. Medtem ko je Federigo obubožal, je hudo zbolel Giovannin soprog. Vedel je, da se mu bliža smrt, zato je napravil oporoko, v kateri je za dediča postavil sina, vendar če bi le-ta umrl, bi vse dobila Giovanna. Mož plemenite gospe je res kmalu umrl. Dogodilo pa se je, da sta mati in sin zahajala na posestvo, ki je bilo blizu Federigovega. Deček se je s Federigom spoprijateljil in se z njim zabaval, prav tako pa tudi z njegovimi psi in sokolom. Nekega dne je deček zbolel in vse, kar si je želel, je bil Federigov sokol. Giovanna je s težkim srcem odšla k Federigu in mu rekla, da je prišla obedovat. Federigo, ki je živel v veliki bedi, ji ni imel kaj ponuditi. Potem pa se je spomnil svojega sokola in ga pri priči zadavil in pripravil obed. Po končanem obedu je Giovanna povedala, zakaj je prišla k njemu. Toda Federigo ji je

povedal za smrt sokola. Takrat je gospa spoznala, kako velika je Federigova ljubezen do nje. Fantič je res umrl. Vdova je bila še mlada in bogata, zato so jo bratje silili v zakon. Ko je povedala, da bi se rada poročila z ubogim Federigom, so se iz nje norčevali, vendar so le popustili in ji dovolili poroko s Federigom.

Veleumni plemič Don Kihot iz Manče

Don Kihot je zgodba o siromašnem človeku imenovanem Alffonco Kihono Dobri. Ves čas je bral viteške romane in sanjal o vitezih, da je na okolico čisto pozabil. Po prebranih romanih se mu je porodila misel, da bi se v svet odpravil kot popotni vitez, da bi pomagal nesrečnim ter maščeval krivico. Za svojo gospodarico je izbral Dulnejo Golaško, o kateri je menil, da je najlepša ženska na svetu. S sabo je vzel svojega konja Rosinanta, hrano, se oblekel po viteško in se odpravil na pot. Ustavil se je v krčmi, ki jo je imel za grad. Prenočil je tam in prosil krčmarja, naj ga naredi za viteza. Zjutraj se je odpravil dalje, ne da bi kaj plačal in je prinašal ljudem bolj nesrečo in krivico kot pa srečo. Po krajšem potovanju se je vrnil domov in nagovoril soseda, po imenu Sančo Pansa, naj gre z njim kot oproda. Za plačilo pa mu je obljubil otok ali kraljestvo. Tako sta odšla. Don Kihot je dalje počenjal neumnosti tako, da je napadal velikane, ki so bili v resnici mlini na veter ter osvobajal zločince za katere je mislil, da so po nedolžnem zaprti. Oba sta potovala naprej. Sančo Pansa je bil velikokrat tepen, postajal pa je tudi vse bolj neumen kot njegov gospodar. Nekoč sta prišla mimo nekega vojvoda in vojvodinje, ki sta ju povabila v grad. Kasneje je Sančo Pansa postal poglavar nekega otoka. Don Kihot je mislil, da so se oprodi sanje naposled izpolnile, zato je pot nadaljeval sam. Sančo Pansa pa je ta otok zapustil v zelo kratkem času, ker se je odločil, da ni dober za vladarja. Odpravil se je za gospodarjem. Tako sta oba odšla novim dogodivščinam naproti. Vaščani so tuhtali, kako bi blaznega Don Kihota spravili domov. Čez nekaj časa se le odločijo kako. Nekega dne je nasproti Don Kihotu prijezdil vitez belega meseca in trdil, da Dulneja ni lepša od njegove izbranke. Don Kihot pa je trdil ravno obratno, zato sta se domenila, da se bosta bojevala. Zmagovalec bo odločal o poražencu. Don Kihot je izgubil in tako je moral izpolniti vse ukaze nasprotnika. Vrniti se je moral domov in tam ostati leto dni. Tako sta se Don Kihot in Sančo Pansa vrnila domov. Kmalu za tem je Don Kihot zbolel; po vsej verjetnosti, ker je bil poražen. Zdravje se mu je naglo slabšalo. Nazadnje je Don Kihot naredil oporoko in razdelil svoje imetje. Tik pred smrtjo je priznal, da ni blazen, saj je priznal, da je bil neumen in da je njegovo ime Alffonco Kihoto Dobri ne pa Don Kihot. Žal pa ga je pamet srečala prepozno. Po nekaj trenutkih je prav mirno in spokojno umrl.

Oznaka Sanča Pansa:

Po zunanosti je bil Sančo Pansa majhen, imel je kratek trup, obilen trebuh in tanke noge. Bil je reven kmet, ki ni znal ne brati ne pisati. Čeprav je bil neumen in naiven, je bil realističen in praktičen. Kadarkoli je skušal gospodarja prepričati, da je pred njima nekaj nenevarnega, ga je Don Kihot poučil, da ni vitez, da bi lahko sodil o teh stvareh. Na začetku knjige se gospodarju še ukloni, proti koncu pa tudi Sančo postaja vse bolj razsoden.

Oznaka Don Kihota:

Po zunanosti je zelo slaboten, suh in velik plemič, ki se zgleduje le po viteških romanih.

Don Kihot je ves zagledan v preteklost, v viteške ideale, toda v resničnem svetu se sploh ne znajde.

Karkoli stori, je neumnost in se zdi v takratnih razmerah noro, zato ker je pač zastarelo. Je norec, vendar take vrste, da vzbuja spoštovanje. V začetku je optimističen, pol idealizma, pa tudi komičen. V drugem delu postane bolj pasiven in zaradi tega vedno manj komičen. Njegove avanture so vedno bolj mučne, njegov lik postaja tragičen.

Don Kihot je bolj tragičen kot komičen lik: dobre misli in dela se mu največkrat sprevržejo v zlo zanj ali za druge.